

Алматы технологиялық университеті Бухгалтерлік есеп және қаржы кафедрасы

Экономикалық талдау

2 Тақырып

Экономикалық талдаудың әдістері мен тәсілдері

Автор: Дәулетбақов Б.Д.

dauletbakovb@mail.ru

**Алматы
2019**

Экономикалық талдаудың әдістері мен тәсілдері

- **Әдістеме** – бұл қоғам мен процесстерді іздену арқылы талқылап белгілі ғылым мақсатына жету жолы.
- **Экономикалық талдаудың әдістемесі** – бұл теоретикоалық-жаңалықтар категорияларының жүйесі, экономикалық тұлғалардың іздену процесстерінің принципі және ғылыми құралы.
- Талдау әдістемесінің 6 түрі:
  - 1. Горизонтальдық (кезең);**
  - 2. Вертикальдық, тік (құрылымы);**
  - 3. Трендтік;**
  - 4. Салыстыру;**
  - 5. Факторлық;**
  - 6. Қаржы коэффициенттері әдістемесі**

Экономикалық талдаудың әдістері мен тәсілдері

- **Көлденең (уақыт бойынша) талдау** – есеп берудің әрбір позициясын өткен кезеңімен салыстыру. Ол өткен кезеңдегімен салыстырғандағы бухгалтерлік есептің түрлі баптарының абсолюттік және салыстырмалы ауытқуларын анықтауға мүмкіндік береді.
- **Тікелей (құрылымдық) талдау** - әрбір есеп позициясының жалпы нәтижеге тигізетін әсерін айқындай отырып, қорытынды қаржылық көрсеткіштердің құрылымын анықтау. Ол жалпы баланс немесе оның бөлімдері бойынша қорытынды көрсеткіштегі жеке баптардың үлес салмағын анықтауға мүмкіндік береді. Мысалы, ұзақ және ағымдағы активтердің кәсіпорын мүлкінің жалпы құнындағы, яғни баланс валютасындағы үлес салмағы және тағы басқалар.

Экономикалық талдаудың әдістері мен тәсілдері

- **Тікелей және көлденең талдаулар** бірін-бірі толықтырып отырады. Сондықтан да есептік бухгалтерлік үлгі құрылымы секілді оның жеке көрсеткіштерінің динамикасын да сипаттайтын кестелерді жиі жасайды.
- **Трендтік талдау** барлық көрсеткіштер 100% деп алынатын базистік жыл деңгейінен, бірқатар жылдар көрсеткіштерінің салыстырмалы ауытқуын есептеуге негізделеді. Басқаша айтқанда, трендтік талдау әрбір есеп позициясын бір қатар өткен кезеңдермен салыстыруды және трендті яғни жеке кезеңдердің дербес ерекшеліктері мен кездейсоқ әсерлерінен тазартылған көрсеткіш динамикасының негізгі тенденциясын анықтауды көрсетеді. Трендтің көмегімен болашақтағы көрсеткіштердің мүмкін болатын маңызы қалыптасады, ал одан кейін перспективті, болжамдық талдау жүргізіледі.

Экономикалық талдаудың әдістері мен тәсілдері

- **Факторлық талдау** – бұл жекелеген факторлардың (себептердің) қорытынды көрсеткішке тигізетін әсерін зерттеудің детерминдік (анықтау) немесе стохастикалық тәсілдері көмегімен талдау. Сонымен қатар факторлық талдау қорытынды көрсеткіштерді оның құрамдас бөліктеріне жіктегенде – тура, ал оның жеке элементтерін жалпы қорытынды көрсеткішке біріктіргенде ол – кері (синтез) болуы мүмкін.
- **Салыстырма (шаруа аралық)** – бұл фирма құрылымдарының ішкі шаруа көрсеткіштерін талдау, цехтар, бригадалар бойынша, сонымен қатар басқада бәсекелес фирмалармен салалар және экономикалық жетістіктермен салыстыру.

Экономикалық талдаудың әдістері мен тәсілдері

- **Қаржылық коэффициенттер тәсілі** – бұл өз ара қатынастары бар көрсеткіштердің біреуі бірлікке алынып, ал екінші бірі соған қатынасына қарай анықталады. Бұл тәсіл көрсеткіштердің өз ара байланысы бар екендігіне негізделген.
- Талдау әдістемелері мен тәсілдері 1-ші кестеде келтірілген.
- Кесте 1 – Талдау әдістемелері
Комплекстік (шаруашылық істерін) талдау - өндірістік және қызмет көрсету жағдайын мақсатқа қарай өткеру үшін қолданатын жолдар мен тәсілдер жинағы.

Экономикалық талдаудың әдістері мен тәсілдері

Логикалық әдістер	Детерминальдық факторлық талдау тәсілдері	Стохастикалық факторлық талдау тәсілдері
Салыстыру Ара қатынас және орта деңгей тәсілдері Графикалық әдістер Топтастыру тәсілдері Теңгерімдік Эвристикалық тәсілдер	Тізбек алмастыру әдісі Индекстік әдіс Абсолюттік айырма тәсілі Ара қатынас айырма әдісі Интегральдық әдіс Пропорциональдық бөлу тәсілі Логарифмдік тәсілдер	Корреляциялық талдау Дисперсиялық талдау Компоненттік талдау Математикалық көп параметрлік факторлық талдау Дискриминанттық талдау

Экономикалық талдаудың әдістері мен тәсілдері

□ **Комплекстік талдау сатылары:**

- 1. этап** – Объектілерді, мақсаттарды және шешілетін есептерді анықтау. Аналитикалық жұмыстардың жоспарын құру;
  - 2. этап** – Синтетикалық және аналитикалық көрсеткіштер жүйесін құру, талдау объектісін пысықтау;
  - 3. этап** – Керекті ақпарат жүйесін анықтау талдауға дайындау (туралығын тексеру, салыстыру жағдайын анықтау және т. с.);
  - 4. этап** – Нақтылы көрсеткіштерді жоспарланған көрсеткіштермен салыстыру, өткен кезеңмен салыстыру, басқа кәсіпорындардың жетістіктерімен салыстыру, салалар жетістіктерімен салыстыру және т.с.;
-

Экономикалық талдаудың әдістері мен тәсілдері

- 5. этап** – Факторлық талдау – факторларды және әсерлерін анықтау;
- 6. этап** – Пайдаланбаған және перспективалық резервтерді анықтап өндіріс тиімділігін көтеру үшін қолдану;
- 7. этап** – Өндіріс нәтижелерін әр түрлі факторлардың себептеріне сәйкес пайдаланбаған резервтердің әсерін бағалау, оларды іске асыру жағдайларын қарастыру.

Экономикалық талдаудың әдістері мен тәсілдері

- Негізгі көрсеткіштердің өзгеруіне себеп болатын көрсеткіштерді **факторлар** деп атаймыз.
- Әр бір нәтиже көрсеткіштері әр түрлі және көптеген факторлардан тәуелді.
- Факторларды жан жақты зерттемей шаруашылық нәтижелеріне сәйкес қорытынды жасауға, өндіріс резервтерін анықтауға, басқару шешімдері мен жоспарды негіздеуге мүмкіндік тумады.